

Antonio Caldara

L'esport també pot inspirar música (II)

**D'Antonio Caldara (segle XVIII)
a Spiros Samaras (segle XIX)**

■ RAMON BALIUS I JULI

La recerca de música culta inspirada en l'esport, ens ha proporcionat interessants troballes en els segles XVIII, XIX, XX i fins i tot en el XXI. A grans trets, podem dir que els compositors s'han vist motivats per fets esportius puntuals o per ambients socio-polítics que afavorien el sentit lúdic de l'esport, com els que existien en la Viena dels vuit-cents o en el París dels nou-cents.

Pietro Metastasio (1698-1782), precoç talent poètic, va ser un excel·lent i important escriptor italià, autor d'un gran nombre de llibrets d'òpera que esdevingueren celeberrims i que foren harmonitzats per la majoria de compositors del moment. Es diu que l'ària d'Eneas, de l'òpera *Dido abbandonata*, la van musicar 64 autors. Metastasio era considerat el més significatiu reformador del melodrama i la influència dels seus llibrets en l'òpera italiana del segle XVIII va durar més de cinquanta anys. Eren drames típics de la il·lustració que defensaven un immovilisme social, amb intrigues amoroses basades en malentesos. Esteban de Arteaga escrivia: "tothom llegia amb plaer les seves obres; els homes, perquè podien trobar en elles una descripció real de les circumstàncies en què es desenvolupa la vida; les dones, perquè cap altra poeta sabia mostrar de manera més eficaç l'extraordinari poder de la bellesa i la influència del seu sexe".

El melodrama pseudomitològic **L'Olimpiade** (L'Olimpiada) escrit per Metastasio l'any 1713, hem pogut comprovar que va ser musicat des d'aquell mateix any per nou compositors. Totes les versions presentaven els mateixos personatges:

Personatges: *Clistene, rei de Sicione; Aristeia, la seva filla, amant de Megacle; Argene, dama cretenca transvestida de pastoreta amb el nom de Licori, amant de Licida; Licida, cregut fill del rei de Creta, amant d'Argene i amic de Megacle; Megacle, amant d'Aristeia, amic de Licida i campió olímpic;*

Aminta, preceptor de Licida; Alcandro, confident de Clistene; nimfes, pastors, sacerdots, poble, seguicis de Clistene i d'Aristeia i guàrdia. Una gran part de l'acció es desenvolupa a Elide (regió històrica on es trobava el Santuari d'Olimpia i on cada quatre anys se celebraven els Jocs Olímpics)

El melodrama es representava en tres actes, excepte en la versió de Cimarosa que únicament en tenia dos. En quant a l'**argument**, en totes les diferents versions es va conservar, amb petites variacions, el text original de Metastasio.

En síntesi, *L'Olimpiade explica els amors contrariats d'Aristeia i Megacle, el campió olímpic, i d'Argene i Licida, per intromissió de Clistene rei de Sicione. Encara que Megacle i Licida eren bons amics, la possibilitat que el guanyador dels Jocs obtingués com a premi la mà d'Aristeia, va trencar l'amistat. Licida, que desconeixia els exercicis atlètics, pretén que Megacle competeixi amb el seu nom. Megacle descobreix l'engany, i després de molts malentesos, el rei permet que ambdues parelles es retrobin.*

Les nou versions de L'Olimpiade de Metastasio van estar compostes pels següents músics:

- **Antonio Caldara** (1670-1736), estrenada a Viena el **28 d'agost de 1733**.
- Antonio Vivaldi (1678 - 1741), estrenada en el Teatro Sant'Angelo de Venècia, el **17 de febrer de 1734**.
- **Giovanni Battista Pergolesi** (1710-1735), estrenada en el Teatro di Tordinona de Roma, el **gener de 1735**.
- **Leonardo Leo** (1694-1747), estrenada en el Teatro San Carlo de Nàpols, el **19 de desembre de 1737**.
- **Baldassarre Galuppi** (1706-1747), estrenada en el Teatro Regio Ducale de Milà, el **26 de desembre de 1747**.

Pietro Metastasio

- **Niccolò Jommelli** (1714-1774), estrenada en el Teatro di corte de Stoccarda, l'**11 de febrer de 1761**.
- **Ferdinando (Gasparo) Bertoni** (1725-1813), estrenada l'**any 1765**.
- **Domenico Cimarosa** (1749-1801), estrenada en el Teatro Eretino de Vicenza, el **10 de juliol de 1784**.
- **Caetano Donizetti** (1797-1848), estrenada **cap el 1816**.

Al costat d'aquestes òperes serioses dels set-cents, d'evident influència hel·lenística, pot situar-se la composició de **Giovanni Paisiello** (1740-1816) *I Giocchi di Agrigento* (Els Jocs d'Agrigento). Aquesta obra està dedicada als Jocs Atlètics d'aquesta ciutat de Sicília, que fou l'antiga Akragas grega, a la qual Píndar va qualificar com la "ciutat mortal més bella del món". Va estrenar-se en la inauguració del Teatro de la Fenice de Venècia, el **16 de maig de 1792**. La Fenice renaixia com l'au Fènix –de ací el seu nom– de les cendres d'un incendi ocorregut el 1773. Recentment, a finals de 2003, tornava a inaugurar-se després de la devastació que va patir a causa del foc l'any 1996.

Gioacchino Rossini

La Regata Veneciana

Voga, o Tonio benèit
Voga, voga, arrenca, arrenca:
Beppe sua, te rampes,
pobre amic no pot més.
Estimat Beppe vell amic,
no deixis que el rem et faci mal;
ja arribem, ja arribem,
tira, continua, rema sempre.
Cel pietós, a una noia
que té un enamorat a la regata,
dóna-li, oh cel, un consol,
i no prolonguis el seu suplici.

La regata Veneziana

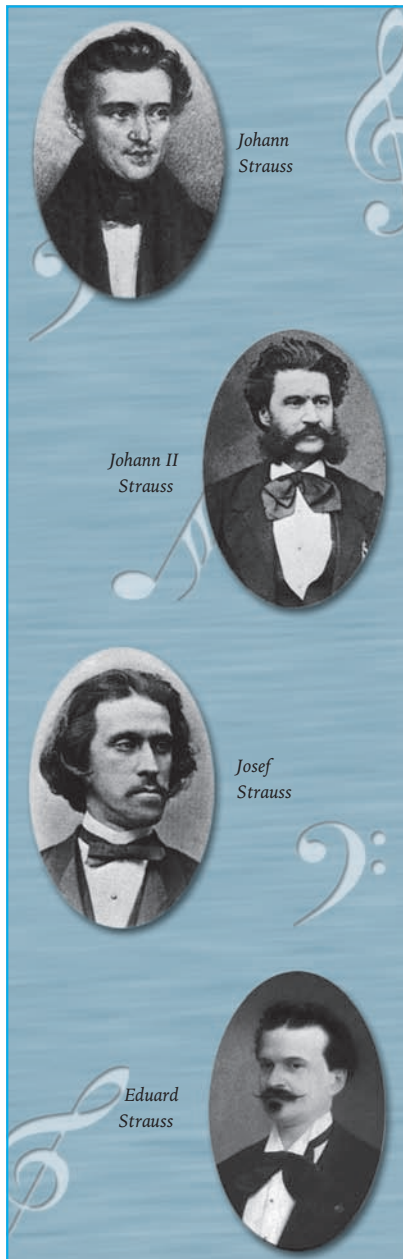
Voga, o Tonio benedeto,
voga, voga, arranca, arranca:
Beppe el suda el batte l'anca,
poverazzo el no pò più.
Caro Beppe el me vecchieto,
no staccarte col te remo;
za gue semo, za ghe semo,
spinze, daghe, voga più
Ziel pietoso, una novizza
c'ha el so ben nella regata,
fala, o zielo, consolada,
no la far stentar de più.

Gioacchino Antonio Rossini (1792-1868), als 37 anys, va decidir retirar-se. Aleshores, durant un temps, reunia setmanalment els amics en el seu saló parisenc en les anomenades *Soirées Musicals et Gastronomiques* (Vetllades Musicals i Gastronòmiques), en les quals es varen fer famosos els seus *turnedos* (turnedós). En aquesta època va compondre moltes petites obres que, amb certa ironia, va qualificar de *Péchés de Vieillesse* (Pecats de Vellesa). Són tretze reculls de peces curtes, burlesques i modernes, que l'autor en principi no va publicar. En una *soirée* de 1835 va presentar **La Regata Veneziana** sobre un text del compte **Carlo Pepoli** (1796-1881). És una bonica i joiosa composició que Marina Verzoletto, en la revista *Letture* (octubre de 2001), considera com la més divertida representació musical de caire esportiu. En **La Regata Veneziana** dues noies joves –interpretades per dues sopranos bufes rossinianas– situades a la vora del Gran Canal de Venècia, animen el seu amic gondoler que participa en la cursa a lluitar per la victòria mitjançant vius comentaris. El piano suggereix l'esforç sobrehumà de l'ídol.

Durant el regnat de Francesc Josep I d'Àustria-Hongria (1848-1916), la capital de l'estat, Viena, esdevingué una importantíssima metròpoli cultural mundial. Foren factors fonamentals que afavoriren aquest fet: un període d'estabilitat política entre les diferents nacions que formaven aquella monarquia centreuropea; una burgesia predominant en la societat; l'existència d'una Cort Reial rígida i espectacular; i molt especialment, la presència de cèlebres pintors, escriptors i músics. Entre aquests últims va obtenir gran fama i popularitat **Johann Strauss** (1804-1849), veritable creador del vals vienès i de polques, galops, quadrilles i marxes. L'aurèol

la d'Strauss es va perpetuar en els seus tres fills: **Johann II** (1825-1899), **Josef** (1827-1870) i **Eduard** (1835-1916), tots ells prolífics compositors. Les característiques de la música dels Strauss necessàriament havia de veure's inspirada pel dinamisme, la velocitat, l'agilitat i la força controlada de l'esport que, aleshores, s'estava desenvolupant entre la joventut civil i militar vienesa. Quatre polques ràpides de Josef Strauss duen títols clarament esportius: **Sport-Polka op. 170**; **Vélocipède, Polka schnell, op. 259**, composició dedicada a un esport llavors en creixement; **Eislauf Polka schnell, op. 261**, polca ràpida dels patinadors sobre gel, activitat de moda entre la societat elegant d'aquells anys; **Jockey-Polka schnell, op. 278**, una peça en la qual es percep que genet i cavall s'esperonen mútuament; Johann Strauss II és autor del **Motoren, Walzer, op. 265** (vals dels motors), melodia molt adequada per a les màquines en acció; i Eduard Strauss va crear la **Bahn frei! Polka schnell, op. 261** (polca ràpida, via lliure!), destinada als esports hivernals.

A l'entorn de la família Strauss es movia un grup de compositors que produïa el mateix tipus de música, amb títols més o menys suggeridors d'activitat esportiva. Com ara el txec **Julius Fucik** (1874-1916), autor de la coneguda **Einzug der Gladiatoren, Triumph-Marsch, op. 68** (Marxa-Triomfal, Entrada dels Gladiadors), composició que s'associa immediatament amb la música de circ, més que amb l'antiga Roma, i que moltes vegades ha acompanyat l'entrada dels atletes a l'estadi. També de Fucik és el **Winterstürme, Walzer, op. 184** (Tempestes d'hivern), nom que

Johann Strauss

Johann II Strauss

Josef Strauss

Eduard Strauss

Entrada dels Gladiadors

correspon a l'escena de la cavalcada de les valquíries de l'òpera La Walkyria de Wagner, encara que ací sembla relacionar-se amb els desplaçaments sobre la neu; el també txec **Leo Fall** (1873-1925), en la seva opereta **Die Dollarprinzessin** (La Princesa del Dòlar), introdueix l'Automobil-Marsch (La Marxa de l'Automòbil), que ben bé pot acompanyar la volta d'honor d'uns vencedors; l'austríac **Carl Michael Ziehrer** (1843-1922) en l'opereta Der Schätzmeister (El Tresorer), va col·locar l'Sport-Marsch (Marxa de l'Esport) de semblant aplicació a l'anterior composició; l'hongarès **Franz Lehár** (1870-1948) i el seu **Gold und Silver, Walzer** (Vals de l'Or i l'Argent), que fàcilment pot associar-se a les medalles atorgades als esportistes guanyadors. Altres autors varen compondre peces similars que en l'actualitat proporcionen ritme i harmonia a les representacions cinematogràfiques i televisives de determinats esports (ciclisme, patinatge, gimnàstica rítmica, etc.). Així, en **Im Sturm und Drang, Walzer, op. 135** (Tempesta i Ímpetu) del txec **Karl Komzák** (1850-1905), sembla endevinar-se el joguejar de les ones en els esports aquàtics. El **Champagner-Galopp, op. 14** (Galop del Xampany) del danès **Hans Christian Lumbye** (1810-1874), ens recorda el xampany que flueix després de moltes curses. La **Leichtfüßig, Polka schnell** (Polca ràpida dels peus lleugers), de l'austríac **Joseph Hellmesberger** (1855-1907), és un excel·lent acompanyament musical per a una gran quantitat d'esports, en els qual és fonamental la velocitat de la cursa. Fins i tot l'a-

nomenada **Bewegliche Lettern, Polka Mazur, op. 41** (Polca Masurca de les Lletres Àgils), de l'austríac Richard Heuberger (1850-1914), es dedicava, simbòlicament, a la tipografia mòbil de la premsa esportiva.

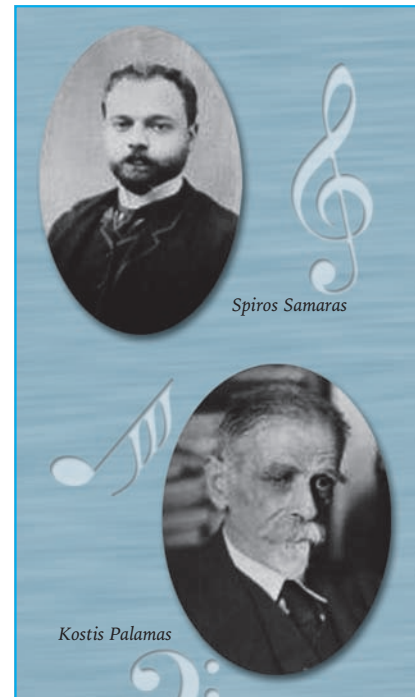
Romualdo Marengo (1841-1907). Compositor italià que va aconseguir important notorietat gràcies a la seva col·laboració amb el ballarí i coreògraf **Luigi Manzotti** (1835-1905). Junts van crear el famós tríptic de ballets, **Excelsior** (1881), **Amor** (1886) i **Sports** (1887), tots presentats a La Scala de Milà. Manzotti realitzava espectacles amb coreografies en les quals destacaven recursos atlètics i acrobàtics, especialment en el ballet Sports: grans moviments de masses, fastuosos vestuaris i sensacionals efectes de conjunt. En el seu temps foren coneguts com a **Ballo Grande** (Ball Gran).

El pare de la música americana **Charles Ives** (1874-1954) va compondre una peça irònica de dos minuts titulada **The Yale-Princeton Football Game** (El partit de Futbol Yale-Princeton), recordant l'encontre jugat el 1897 en el camp del Yale, en el qual aquest equip va guanyar per 6 a 0 al Princeton. També dedica al segon esport nacional americà, un esquetx musical anomenat **Baseball-Take-Off** (Exaltació del Beisbol).

L'any 1896, amb motiu de la celebració a Atenes dels Primers Jocs Olímpics de l'Era Moderna, el grec **Spiros Samaras** (1861-1917) va compondre l'**Himne Olímpic**, amb lletra de **Kostis Palamas** (1859-1948), obra que sembla que té una clara influència wagneriana,

d'acord amb les idees musicals imperants en aquells temps. Executat per primera vegada a Atenes en 1896, va ser adoptat pel Comitè Internacional Olímpic l'any 1957 i interpretat oficialment en els Jocs Olímpics de Roma de 1960.

La música inspirada en l'esport del segle XIX, acaba amb aquest himne que ha perdurat sense perdre actualitat, com a acompanyant simbòlic del més elevat concepte esportiu: l'Olimpisme.

Spiros Samaras

Kostis Palamas

Himne Olímpic

Esperit immortal de l'antiguitat,
Pare de la veritat, bell i bo.
Descendiu, aparegueu,
Escampeu-nos la vostra llum sobre aquesta terra i sota aquest cel,
Que fou el primer testimoni de la teva imperible fama.

Doneu vida i vivacitat a aquests nobles jocs!
Llanceu garlandes de flors que no empal·lideixen als vencedors
En la cursa i en la contesa!
Creeu en els nostres pits, cors d'acer!

En la vostra llum, planes, muntanyes i mars
Brillen rosats formant un vast temple
On acudeixen totes les nacions per adorar-te,
Oh, esperit immortal de l'antiguitat!